

Çanakkale / Çan / İnkaya Mağarası Kazısı

İsmail Özer^{1*}¹ Prof. Dr. | Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Ankara - Türkiye

* Sorumlu Yazar / Corresponding Author:

İsmail Özer

Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi

Antropoloji Bölümü

Paleoantropoloji Anabilim Dalı

06100 Sıhhiye, Ankara - Türkiye

E-posta/E-mail: iozer@ankara.edu.tr

Alındı/Received: 30 Temmuz / July 2023 | Düzeltildi/Revised: 24 Ekim / October 2023 | Kabul/Accepted: 25 Ekim / October 2023 | Yayınlandı/Published: 29 Ekim / October 2023

Öz

Antropolojik çalışmalarda insan türlerinin ilk kez nerede ortaya çıktıkları ve yayılım alanları en önemli araştırma sorunlarından birini oluşturmaktadır. En eski insan türlerinin Afrika orijinli olarak ortaya çıktığı, sonrasında dalgalar halinde diğer kıtalara yayıldığına dair binlerce kanıt bulunmaktadır. Anadolu'nun, Afrika, Asya ve Avrupa kıtaları arasındaki konumu dolayısıyla bu konunun araştırılması oldukça önemlidir. Ülkemizin kuzeybatı kesiminde insan türlerinin yaşam ve yayılım alanlarının tespit edilmesine yönelik olarak yapılan yüzey araştırması sırasında keşfedilen İnkaya Mağarası'nda 2017 yılından beri kazı çalışmaları gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmada, Çanakkale ilinde 7 sezon boyunca gerçekleştirilen yüzey araştırmaları ve 6 sezon boyunca yapılan kazı çalışmaları hakkında değerlendirmeler yapılmaktadır. Geç Oligosen-Erken Miyosen Dönem'deki volkanik faaliyetlerle oluşmuş İnkaya Mağarası kayalık sisteminde yaklaşık 86 bin yıl öncesinden beri yaşamış olan insanlara ait kültür kalıntıları bulunmaktadır. Çakmaktaşı, bazalt ve andezitten üretilmiş yontmataş aletler mağaranın Orta Paleolitik Dönem'deki kullanımını yansıtmaktadır. İnkaya Mağarası, Paleolitik'te Kuzey Yarım Küre'de hüküm süren buzul dönemlerinde yaşayan ve göreceli olarak daha elverişli vadi sığınaklarını tercih eden fosil insanların Anadolu-Balkanlar arasındaki olası göçlerine açıklık getirecek bir potansiyeli taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale, Orta Paleolitik, Pleistosen, İnkaya Mağarası, insan evrimi

Giriş

Antropoloji alanındaki temel konulardan birisi, çeşitli bilim dallarının verilerinden elde edilen bilgiler ışığında ilk kez Afrika'da görülmeye başlayan insan türlerinin diğer kıtalara yayılım dönemleri ve rotalarının araştırılmasıdır. Türkiye'de Mustafa Kemâl Atatürk'ün direktifleriyle 1925 yılında kurulan Antropoloji bölümünün ilk hocaları fosil insan türlerinin Anadolu'daki varlığının ispatlanması konusuna da ilgi duymuşlar ve ülkemizin her bölümünde araştırmalar gerçekleştirmişlerdir. Bugün Türkiye'de bilinen Paleolitik Çağ buluntu alanlarının önemli bir kısmı bu araştırmalar sırasında keşfedilen ve raporlanan lokalitelerdir. Sonraki yıllarda araştırmalar yoğun

Çanakkale / Çan / İnkaya Cave Excavation

Abstract

In anthropological studies, one of the most important research problems is where the human species first appeared and their distribution areas. There is thousands of evidence that the earliest human species originated in Africa and then spread in waves to other continents. Due to the location of Anatolia between the continents of Africa, Asia, and Europe, it is of great importance in terms of researching this subject. Excavations have been carried out since 2017 in the İnkaya Cave, which was discovered during the survey conducted to determine the habitat and distribution areas of human species in the northwestern part of our country. In this study, evaluations are made about the surveys carried out during seven seasons and the excavations carried out during six seasons in Çanakkale. In the rocky system of İnkaya Cave, which was formed by volcanic activities in the Late Oligocene-Early Miocene period, cultural remains are belonging to people who lived for about 86 thousand years. Chipped stone tools made of flint, basalt, and andesite reflect the use of the cave in the Middle Paleolithic period. İnkaya Cave has the potential to explain the possible migrations of fossil people who lived during the glacial periods prevailing in the northern hemisphere during the Paleolithic and preferred relatively more suitable valley shelters between Anatolia and the Balkans.

Key Words: Çanakkale, Middle Paleolithic, Pleistocene, İnkaya Cave, human evolution

bir şekilde devam etmiş olsa da buluntu alanları ülkemizin bu konudaki potansiyeliyle ters orantılı bir düzeyde kalmıştır. Türkiye'nin kuzeybatı bölümündeki Çanakkale ilinde Paleolitik Çağ insan varlığına yeni kanıtlar sunabilmek amacıyla 2014 yılında başladığımız yüzey araştırmaları 2021 yılında tamamlanmıştır. Yedi sezonluk çalışmada 65 açık alan lokalitesi tespit edilmiş, 17 mağara ve kayaaltı sığınagında araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalar sırasında Bahadırköy köyü civarında İnkayalar kayalık sistemi içerisinde ana bölümü 20x30 m boyutlarında olan, çevresinde 400x250 m'lik bir alana yayılmış vaziyette yontmataş buluntuların gözlendiği bir mağarada Paleolitik Çağ'la ilişkilendirilebilecek yontmataşlar tespit edilmiştir.

Atf için / Cite as:

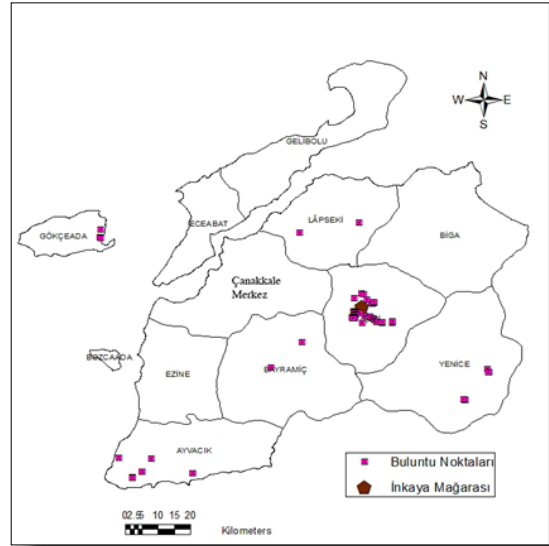
Özer, İ. (2023). Çanakkale / Çan / İnkaya Mağarası Kazısı. *Antropoloji*, (46), OZ82-OZ89.
<https://doi.org/10.33613/antropolojidergisi.1334921>

Harita 1. 2014-2021 yılları arasında Çanakkale ilinde tespit edilen Paleolitik Çağ açık hava buluntu alanlarının ilçelere göre dağılımı

İnkaya Mağarası olarak isimlendirilen mağara Çanakkale il merkezine 55 km, Çan ilçe merkezine ise 15 km mesafedeki bir alanda bulunmaktadır. Mağaranın içinde ve dışındaki kültür katmanları ve etki sahasındaki geniş bir alanda yer alan buluntular bizlere Orta Paleolitik Dönem'in son evrelerinde bu bölgede yaşayan fosil insanların varlığını göstermiştir. Bölgede çok az bilinen bir döneme ilişkin kalıntılar sunan bu buluntu alanındaki çalışmalar Balkanlar ve Anadolu arasındaki fosil insan göçlerinin tarihi ve kültürel etkileşimleri konusunda ipuçları vermektedir.

Çanakkale ilinde Paleolitik Çağ Arkeolojisi üzerine rapor edilen ilk çalışmalar 1980'li yıllarda Özdoğan tarafından gerçekleştirilmiştir (Özdoğan, 1990). Özdoğan bu çalışmasında Çan Ovası'nda tipolojik olarak Orta Paleolitik Dönem'in sonlarına tarihlenen yontmataş topluluklarından söz ederek, Karlıköy civarındaki buluntuların yoğunluğu, çekirdek ve üretim artıklarına göre bu alanda bir açık alan konaklama merkezinin olabileceğini raporlamıştır. İleriki yıllarda Çanakkale'de yapılan çeşitli araştırmalarda ilin değişik bölümlerinde Paleolitik Çağ ile ilişkilendirilebilecek bazı buluntular kayda geçirilmiştir (Biol, 2019; Bulut vd., 2022; Dinçer, 2017; Erdoğan vd., 2021; Karahan ve Arslan, 2023; Yalçıklı, 2013; Özbek ve Erdoğan, 2014). Çanakkale ilinin tümüne yönelik olarak yapılan ilk sistematik araştırmalar

Harita 2. Çanakkale ili açık hava buluntu alanları ve İnkaya Mağarası'nın konumu

ise 2012 yılında Özer tarafından başlatılan Muğla ve Çanakkale illeri yüzey araştırması projesi kapsamında 2014-2021 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalarda Çan ilçesi başta olmak üzere, Gökçeada, Lapseki, Yenice, Bayramiç ve Ayvacık ilçelerinde değişik yoğunlukta yontmataş buluntu içeren Alt, Orta ve Epipaleolitik Dönemlere ait olabilecek lokaliteler tespit edilmiş ve lokalitelerin büyük bir çoğunluğu Orta Paleolitik Dönem ile ilişkilendirilmiştir. Açık hava buluntu alanlarının 39 tanesi Çan ilçesi sınırları içerisinde tespit edilmiştir (Harita 1) (Özer, 2023; Özer vd., 2020; Özer vd., 2022).

Kazı çalışmaları

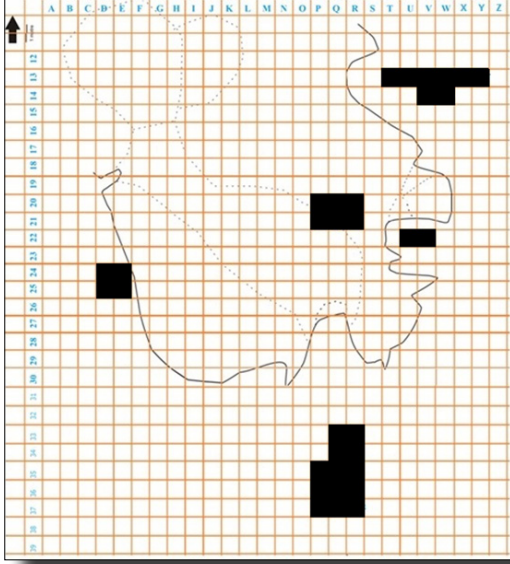
Çan ilçesinde değişik yıllarda sistematik bir şekilde gerçekleştirilen araştırmalarda, açık hava lokalitelerinin neredeyse merkezindeki bir konumda 2016 yılında bir mağara tespit edilmiştir (Harita 2). Mağara, Bahadırköy köyü sınırları içerisindeki Çakmaktepe olarak tanımlanan mevkide, ormanlık ve çalılık bir alanda kuzey-güney

Resim 1. İnkaya Mağarası ana bölümü

Resim 2. İnkaya Mağarası doğu yamaçları

Çizim 1. İnkaya Mağarası karelej planı

doğrultusunda uzanan, yer yer yıkılmış ve toprak altında kaldığı gözlenen yaklaşık 100 metrelik bir kayalık sistemi tespit edilmiştir. Kayalık sisteminin ortalarında, içinde en az 4 odadan oluşan korunmuş vaziyette bir ana bölüm bulunmaktadır. Ana bölümün deniz seviyesinden yüksekliği 195 m olarak ölçülmüş ve kuzeye doğru gidildikçe arazinin topoğrafyasına bağlı olarak yüksekliğin arttığı tespit edilmiştir (Resim 1). Mağaranın dış sınırlarında çeşitli kalınlıktaki bir katmanda gözlenen yontmataş buluntulara ilaveten, tepenin doğu yamaçları boyunca da buluntuların yoğun bir şekilde devam ettiği gözlenmiştir (Resim 2) (Özer, 2023).

2017 yılında başlayan kazı çalışmaları süresince İnkaya sakinlerinin mağaradaki alan kullanımı konusunda ipuçları bulabilmek ve mağaranın farklı kesimlerindeki akümüasyonu tespit edebilmek amacıyla çeşitli açmalarda çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Çizim 1). Tüm açmalar 1x1 m boyutunda olup, bu açmalarda elde edilen ve boyutu 2,5 cm'den büyük tüm yontmataş buluntular coğrafi bilgi sistemine uyumlu bir şekilde, her açmanın güneybatı köşesinden koordinatları alınarak kaydedilmiş ve sonrasında bunların açmalardaki yoğunluk ve dağılımları değerlendirilmiştir.

Jeoloji, stratigrafi ve tarihlendirme

Çan ilçesinin de içerisinde yer aldığı Biga Yarımadası jeolojik olarak farklı köken ve yaştaki kayalardan meydana gelmiştir. Genç ve ekibi (2012), Çan volkanitlerinin andezit bileşimli kayaç örneklerinden K/Ar yöntemi ile yaptıkları radyometrik yaşlandırmada $26,5 \pm 1,1$ milyon yıllık bir yaş tespit ederek, volkanizmanın Geç Oligosen'den Erken Miyosen'e kadar etkinliğini sürdürdüğünü belirtmiştir (Şanlıyüksel Yücel, 2013). Kendisi de büyük bir çakmaktaşı kayalığından oluşan İnkayalar kayalık sistemi, daha sonraki bir dönemde yeraltı sularının etkisiyle içi oyularak

Resim 3. Kuzey açması kuzey duvarı stratigrafik kesiti

mağaraya dönüşmüş ve milyonlarca yıl sonra Pleistosen Dönem insanları tarafından ikamet amacıyla kullanılmaya başlanmıştır.

Türkiye'deki jeotermal alanların dağılımı daha genç yaştaki volkanizmalar ve fay sistemleriyle yakın ilişki içerisinde (Şimşek, 2002). Jeotermal kaynaklar açısından çok zengin olan Çanakkale'de bulunan 14 jeotermal alandaki kaynakların yüzey sıcaklığının genellikle 23 ile 96 °C arasında değiştiği, Çan jeotermal kaynağındaki sıcaklık değerlerinin ise 38-49 °C arasında bir sıcaklıkta olduğu belirtilmiştir (Akkuş vd., 2005). İnkaya Mağarası'na yaklaşık 1 km kadar yakındaki bir alanda 2012 yılında yapılmış bir sondajda 800 metre derinlikte 46,5 °C kuyu başı sıcaklığına sahip jeotermal kaynağa ulaşıldığı bildirilmiştir (Jeotek, t. y.). Pleistosen dönemde insanların bölgeye yerleşmelerinde o dönemde de aktif olduğu tahmin edilen bu jeotermal kaynakların olumlu etkileri de rol oynamış olabilir. Ayrıca şimdilik 100 metre olarak tespit edilen büyük bir çakmaktaşı kütesinden meydana gelen İnkaya kayalık sistemi (ki mağaranın farklı duvarlarında hammadde temini nedeniyle kırılma izleri gözlenmektedir) ve yakın civardaki diğer çakmaktaşı ve bazalt hammadde kaynakları da dönem insanların bu alanı tercih etmelerinde ve uzun süreler alanı terk etmemelerinde önemli bir faktördür.

Mağaradaki tabakalanmada insan faaliyetlerinin izleri belirgin bir şekilde görülebilmektedir. Mağaranın çeşitli bölümlerinde yapılan kazı çalışmaları sırasında tespit edilen tabakalanmaya göre alanda şimdilik dört ana katman bulunmaktadır. Bu katmanların en üstündeki yüzey toprağı yaklaşık 1 cm kalınlığındadır ve bitki örtüsü ile kaplıdır (A tabakası). Bu ince katmanda, sonradan yüzeye çıkmış nadir de olsa yontmataş buluntular gözlenmektedir. İkinci katman mağarada yaşam sürmüş insanların aktiviteleriyle birleşmiş olan kahverengi renkte ve yer yer çok yoğun yontmataş buluntular içeren kültür katmanıdır (B tabakası). Mağaranın

kazı yapılan çeşitli alanlarındaki kültür katmanının farklı kalınlıklarda olduğu gözlenmektedir. Kuzey açmalarında kültür katmanının kalınlığı 60-80 cm arasında sonlanırken, Batı açmalarında 130 cm'yi aşmış durumdadır ve bu alandaki kazılar devam etmektedir. B katmanının altında buluntu açısından steril olan ve içeriğindeki demiroksit nedeniyle kahverengi-kırmızı renkli diğer bir katman gelmektedir (C tabakası). En altta ise Çan volkanizması sırasında açığa çıkan tüfün birikmesiyle oluşmuş gri renkli bir katman bulunmaktadır (D tabakası) (Resim 3).

İnkaya Mağarası'nın kültür katmanlarının tarihlendirilmesi için 3 farklı alandan 6 sediman örneği alınmış ve Ankara Üniversitesi tarihlendirme merkezlerinde OSL analizleri yapılmıştır. Kuzey açmalarından alınan sediman örneklerinden daha yukarıda olanının yaşı 11.125 ± 1.935 yıl, daha aşağıda olanının yaşı 22.580 ± 2.850 yıl olarak ölçülmüştür. Bu tarihlerin yontmataş malzemesiyle çok da uyumlu olmadığı açıktır. Sonraki yıllarda farklı alanlardan sediman örnekleri alınarak tarihlendirmeler yapılmıştır. Batı açmalarından alınan sedimanlardan daha yukarıda olanın yaşı 40.250 ± 6.840 yıl, daha aşağıda olanın yaşı 65.210 ± 6.630 yıl olarak tespit edilmiştir. Bu açmalarda derinleştirme çalışmaları devam etmekte olup ileriki yıllarda daha derinden sediman örnekleri de alınarak tarihlendirmeler yapılacaktır. Son olarak mağaranın kuzeydoğu yamaçlarındaki buluntu alanından alınan sediman örneklerinden daha yukarıda olanın yaşı 64.680 ± 4.490 yıl, daha aşağıda olanın yaşı ise 86.360 ± 5.480 yıl olarak tespit edilmiştir. Buluntular ve tarihlendirmeler birlikte değerlendirildiğinde İnkaya sakinlerinin 86 bin yıl kadar önce bu alana geldikleri ve uzun bir süre alanda konakladıkları anlaşılmaktadır. Mağaranın kuzey açmalarından elde edilen ve çok yakın bir dönemi yansıtan yaşlandırmaların ise tabakaların bir şekilde gün ışığına maruz kalıp, sonrasında yeniden gömülmenin başladığı tarih olabileceği düşünülmektedir. Bu alanda yapılacak yeni kazılar ve tarihlendirme analizleriyle bu durum netlik kazanacaktır.

Buluntular

2022 yılı sonu itibarıyla İnkaya Mağarası kazılarında Paleolitik Çağ'da mağarada yaşamış olan insanlara ilişkin herhangi bir iskelet kalıntısı, insanların beslenme aktivitelerinde faydalandıkları hayvan ya da bitkilere ait bir organik kalıntı veya mağaranın doğal faunasına ait herhangi bir fosil kalıntıya henüz rastlanılmamıştır. Bu duruma mağara sedimanlarının kimyasal yapısının yol açmış olabileceği düşünülmektedir. Mağarada sonraki yıllarda yapılacak olan araştırmalarda organik materyallere ait kalıntıların da bulunabileceğini düşünmekteyiz. Buna karşın 2017-2022 yılları arasında 15 binden fazla yontmataş buluntu ve parçasına ulaşılmıştır. Yontmataşların temel teknolojik özelliklerinin

Tablo 1. İnkaya Mağarası'nda yongalama ürünlerinin dağılımı

Ürün	N	%
Kortikal Yonga	291	2,75
Kortikal Dilgi	26	0,25
Doğal Sırtlı Yonga	10	0,09
Doğal Sırtlı Dilgi	17	0,16
Basit Yonga	7541	71,20
Basit Dilgi	1880	17,70
Levallois Yonga	11	0,10
Levallois Dilgi	1	0,01
Levallois Uç	2	0,02
Uzun Levallois Uç	1	0,01
Yanılıcı Levallois Uç	2	0,02
Çekirdek Kenan Yongası	2	0,02
Tepeli Dilgi	13	0,12
Çekirdek Kenan	62	0,59
Kombewa Yonga	52	0,49
Kırık Parça	625	5,90
Clacton Yonga	1	0,01
İri Yonga	52	0,49
İri Dilgi	7	0,07
Toplam	10596	100,00

tanımlanması Inizian vd. (1999), Kuhn vd. (2009) ve Baykara ve Dinçer'e (2018) göre, taş aletlerin tipolojik tanımlamaları ise Bordes'a (1961) göre yapılmıştır. Buna ek olarak, Levallois parçalarının tanımlamalarında ayrıca, Debénath ve Dibble'in (1993), Van Peer'in (1992) ve Boeda'nın (1995) sınıflandırmaları dikkate alınmıştır. Yontmataşların ana hammaddesi olan çakmaktaşı makroskobik gözlemlere göre iki kaynaktan gelmektedir. İlki mağaranın kendi kayalık sistemi ki mağara içi ve dışındaki kazılarda büyük çoğunlukla bu kaynaktan üretilmiş yontmataşlara rastlanılmıştır. İkinci hammadde kaynağı ise tepenin doğu yamaçlarında küçük öbekler halinde bulunan çakmaktaşıdır. Mağara kayalıklarının kalitesi ikincil kaynaktakilere göre daha kötü durumdadır ve bu nedenle mağara kayalıklarından kopartılarak üretilen yontmataşlara istenilen şeklin verilmesinde sıkıntı görülmektedir. Kazılarda bulunan vurgaçların da kaynağı yine yamacın sonundaki dere yatağıdır. Mağaradan daha uzak alanlarda yontmataş üretiminde bu ikincil kaynakların kullanıldığı gözlenmiştir (Özer, 2023).

İnkaya Mağarası yontmataş buluntularının analizi yapılan 11.988'inin 10.596'sı taşımalık, 338'i çekirdek, 43'ü vurgaç, geri kalanları da yontma artığı ve doğal parçalardan oluşmaktadır. Yongalama ürünleri arasında büyük bir çoğunluğu basit yongalar (% 71,2) oluşturmaktadır. Bu nedenle endüstrinin ağırlıklı olarak yonga üretimiyle karakterize olduğunu söylemek mümkündür (Tablo 1). Buna ilaveten kabuklu parçaların yoğunluğu, debriserler, çekirdek ve vurgaçlar, yörede

Tablo 2. İnkaya Mağarası'nda düzeltili aletlerin dağılımı

Ürün	N	%
Levallois Uç	2	0,19
Düzeltili Levallois Uç	2	0,19
Yanılıcı Levallois Uç	2	0,19
Tek Düz Kenar Kazıyıcı	105	9,97
Tek İçbükey Kenar Kazıyıcı	65	6,17
Tek Dış Bükey Kenar Kazıyıcı	128	12,20
İki Düz Kenar Kazıyıcı	14	1,33
İki Düz/Dışbükey Kenar Kazıyıcı	17	1,61
İki Düz/İçbükey Kenar Kazıyıcı	7	0,66
İki Dışbükey Kenar Kazıyıcı	15	1,42
İki İçbükey Kenar Kazıyıcı	3	0,28
İki Dışbükey/İçbükey Kenar Kazıyıcı	16	1,52
Yakınsak İçbükey Kenar Kazıyıcı	1	0,09
Yakınsak Dışbükey Kenar Kazıyıcı	11	1,04
Yatık Düz Kenar Kazıyıcı	18	1,71
Dışbükey Yatay Kenar Kazıyıcı	7	0,66
İçbükey Yatay Kenar Kazıyıcı	6	0,57
İç Yüzeyi Düzeltili Kenar Kazıyıcı	66	6,27
Dik Düzeltili Kenar Kazıyıcı	1	0,09
İki Yüzeyi Düzeltili Kenar Kazıyıcı	8	0,76
Almaşık Düzeltili Kenar Kazıyıcı	25	2,37
Tipik Ön Kazıyıcı	5	0,47
Atipik Ön Kazıyıcı	6	0,57
Delici	1	0,09
Atipik Sırtlı Bıçak	1	0,09
Çentikli	177	16,80
Dişlemeli	45	4,27
İç Yüzeyde Düzensiz Düzeltili Yonga	47	4,46
Kompozit Alet	35	3,32
Tanımlanamayan	217	20,60
Toplam	1053	100,00

Resim 4. Delici alet

Resim 5. Uç

Resim 6. Basit yonga

Resim 7. Dış bükey kenar kazıyıcı

Resim 8. Vurguç

çakmaktaşı kaynaklarının bol bulunması nedeniyle yontma aktivitesinin buralarda gerçekleştirilmesinden kaynaklanmaktadır. İnkaya Mağarası'nda 1053 adet alet tespit edilmiştir. Bunlar arasında en çok çeşitli düzeltili kenarlara sahip kenar kazıyıcılar (%48,7) elde edilmiştir. Buna ek olarak, çentikli aletler (%16,8), iç yüzeyde düzensiz düzeltili yongalar (%4,5), dişlemeli aletler (%4,3), kompozit aletler (%3,3) gibi aletler tespit edilmiştir (Tablo 2). Levallois uçlar, ön kazıyıcılar ve delici aletler de buluntular arasında önemli bir yer tutmaktadır (Resim 4-12).

Tartışma

Çanakkale ilinde 2014-2021 yılları arasında yapılan yüzey araştırmaları ile 2017-2022 yılları arasında yapılan İnkaya Mağarası kazı çalışmalarındaki temel hedefimiz Kuzeybatı Anadolu'daki Paleolitik Çağ insan varlığına ilişkin yeni kanıtlar elde edebilmektir. Tüm il çapında gerçekleştirilen araştırmalarda 65 adet açık hava lokalitesi tespit edilmiş ve bunların 39 tanesinin Çan

ilçesi sınırları içerisinde yer aldığı gözlenmiştir. Paleolitik Çağ insanların Çan ilçesi özelinde Çanakkale ilinin değişik kesimlerinde yoğun bir yayılım göstermesinin sebepleri içerisinde (1) hammadde kaynaklarının bolluğu oldukça önemlidir. Çanakkale'de yapılan yüzey araştırmasında çok farklı alanlarda hammadde kaynaklarına ulaşılmıştır. Yöreye özgü bir volkanizmanın

Resim 9. Çentikli alet

Resim 10. Levallois yonga üzerine kenar kazıyıcı

Resim 11. Dişlemeli alet

Resim 12. Tek vurma düzlemli çekirdek

etkisiyle oluşmaya başlayan ve il genelinde geniş alanlara yayılan hammadde kaynaklarıyla İnkaya Mağarasının ikincil hammadde kaynaklarının benzer bir yapıda olduğu gözlenmiştir. (2) Buzul dönemlerinde daha elverişli bir ortam sunan jeotermal alanların varlığı yine Paleolitik insanları için hayati öneme sahiptir. Yine ilin pek çok kesiminde genç volkanizmaların etkisiyle bugün bile varlığını sürdüren sıcak su kaynakları mevcuttur. Bu kaynaklar aynı zamanda Paleolitik insanların beslenme kaynaklarını oluşturan bitki ve hayvanlar için de elverişli bir coğrafya oluşturmuştur. (3) Bu alanın Balkanlar ve Anadolu arasında karasal bağlantının bulunduğu bir geçiş noktasında bulunması dönem insanları için kolay bir ulaşım sağlamıştır. Bu tarihlerde Balkanlar'daki Akdeniz'e açılan vadilerde küçük gruplar halinde yaşamlarını sürdürmeye çalışan Neandertal gruplarının bulunduğu bilinmektedir (Dogandzic vd., 2014). İnkaya Mağarası sakinleri de daha ılıman Akdeniz ikliminden yararlanarak hayatta kalmaya çalışan gruplardan biri olabilir. İnkaya Mağarası, Çan ilçesinde tespit edilen lokalitelerin merkezinde bir yerde konumlanmış (mağaraya en uzak açık alan lokalitesi yaklaşık olarak 10 km mesafededir) büyük bir Paleolitik Çağ yerleşim alanı olarak raporlanmıştır. Bu alanda sürdürülen kazı çalışmalarında Orta Paleolitik Dönem sonlarına tarihlendirilen bir kültür katmanı tespit edilmiş ve 15 binin üzerinde bir yontmataş topluluğu elde edilmiştir. İnkaya sakinleri de il genelinde günümüzdeki denizaşırı bölgelere yayılmış olabilirler. Alanda tespit edilen

yontmataş buluntular arasındaki çentikli ve dişlemeli aletlerin yoğunluğu Avrupa'da yaygın olarak görülen Dişlemeli Mousterian kültürü akla getirmekle birlikte bu konularda ileriki yıllarda yapılacak araştırmalarda elde edilecek bulgular ile daha kesin tanımlamalar yapılabilecektir.

İnkaya Mağarası'nda gerçekleştirilen kazı çalışmalarında bundan sonraki hedefimiz, İnkaya sakinlerinin iskelet kalıntılarında ulaşabilmek ve elde edilmiş yontmataşlar ve diğer bulgulardan yararlanarak dönem insanların davranışları, yaşam tarzları ve mağaradaki alan kullanımı hakkında daha detaylı bilgilere ulaşabilmektir. Henüz elde edilen yeni tarihlendirme sonuçlarına göre Paleolitik Çağ insanların mağarada 86 bin yıldan başlayarak binlerce yıl boyunca kesintisiz olarak ikamet ettikleri anlaşılmıştır. Kültür katmanı içerisinde buluntuların kesintiye uğradığı bir seviye henüz gözlenmemiştir. Mağaranın batı açmalarında devam etmekte olan kazı çalışmalarında şimdiye kadar 130 cm derinliğe inilmesine rağmen buluntu sayısının aynı yoğunlukta devam etmesi, debris kalıntılarının yontmataş buluntular arasında yine yoğun bir şekilde bulunması, kabuklu taşımaklar, çeşitli tipteki çekirdeklerin ve vurgaçların bulunması bu alanın atölye olarak kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir. Nitekim bu alanda kazılar ilerledikçe açığa çıkan mağara kayalıklarının da belirgin bir şekilde insanlar tarafından kırılmış ve hammadde olarak kullanılmış olduğu gözlenmektedir.

Sonuç

Önümüzdeki yıllarda mağaranın farklı alanlarında gerçekleştirilecek kazı çalışmalarıyla mağaranın Pleistosen Dönem kültürleri ve insan davranışları hakkında daha detaylı bilgilerin ortaya çıkarılmasına çalışılacaktır. Mağaradaki ilk bulgular Kuzeybatı Anadolu'daki fosil insan varlığı hakkında önemli kanıtlar sunmuş ve veriler işlendikçe yeni pek çok bulguya ulaşılabileceği de anlaşılmıştır. Mağarada 6 sezondur sürdürülen kazı çalışmaları bu bölgedeki insan yerleşimlerinin tahmin edilenden daha yoğun bir şekilde gerçekleşmiş olabileceğini ve bu insanların büyük bir olasılıkla Anadolu'daki diğer buluntu alanlarıyla olduğu kadar, deniz seviyesindeki alçalmalarla ortaya çıkan karasal bağlantılar sayesinde Ege adaları ve Balkanlar ile de kültürel ilişkilerde bulunmuş olabileceğini göstermiştir.

Teşekkür

İnkaya Mağarası Kazısı'na izin ve destek veren Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel

Müdürlüğüne, Türk Tarih Kurumu Başkanlığına, Ankara Üniversitesi Rektörlüğüne, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekanlığına, Çanakkale Valiliğine, Çanakkale Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğüne, Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğüne, Troya Müzesi Müdürlüğüne ve destekleri için Kale Grubu ve T-Design Mühendislik Şirketi'ne şükranlarımızı sunarız. İnkaya Kazısı'nın her aşamasında özveri ile görev alan Prof. Dr. Mehmet Sağır, Prof. Dr. İsmail Baykara, Prof. Dr. Masato Nakatsukasa, Prof. Dr. Başak Koca Özer, Prof. Dr. Emel Oybak Dönmez, Doç. Dr. Berkay Dinçer, Doç. Dr. Eren Şahiner, Doç. Dr. Deniz Şanlıyüksel Yücel, Doç. Dr. Mehmet Ali Yücel, Doç. Dr. Naoki Morimoto, Doç. Dr. İrfan Akça, Doç. Dr. Can Yumni Gündem, Dr. Öğr. Üyesi Ece Eren Kural, Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül Özdemir Başaran, Dr. Öğr. Üyesi Öznur Gülhan, Dr. Öğr. Üyesi Wataru Morita, Dr. Öğr. Üyesi Serkan Şahin, Dr. Öğr. Üyesi Sibel Önal, Dr. Öğr. Üyesi Sercan Acar, Dr. Öğr. Üyesi Seçil Sağır, Araş. Gör. Çağdaş Erdem, Araş. Gör. Didem Turan, Dr. Birkan Gülseven, Selcen İlbey, İlkem Gürgör, Sevgi Tuğçe Gökçurt, Ceylan Demirhan Durak, Berkay Yaşar, Pekin Bengisu Tepe, Zeynep Kelpetin, Ece Sinanoğlu ve Zeynep Rabia Kaplan'a sonsuz teşekkürler.

Kaynakça

- Akkuş, İ., Akıllı, H., Ceyhan, S., Dilemre, A., ve Tekin, Z. (2005). *Türkiye Jeotermal Kaynakları Envanteri*. Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü Envanter Serisi.
- Baykara, İ., ve Dinçer, B. (2018). Yontmataş alet çalışma metodolojisi. S. Ünlüsoy, C. Çakırlar, ve Ç. Çilingiroğlu (Ed.) içinde, *Arkeolojide temel yöntemler* (s. 315-354). Ege Yayınları.
- Biröl, Ö. (2019). *Paleolitik Çağ'da Güneybatı Marmara* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/ET000981.pdf>
- Boeda, E. (1995). Levallois: A volumetric construction, methods, a technique. H. L. Dibble, ve O. Bar-Yosef (Ed.) içinde, *The definition and interpretation of Levallois technology* (s. 41-68). Prehistory Press Monographs in World Archaeology No. 23.
- Bordes, F. (1961). *Typologie du Paléolithique Ancien et moyen*. CNRS, Paris.
- Bulut, H., Taşkıran, H., Özçelik, K., ve Karahan, G. (2022). Lower and Middle Palaeolithic evidence from the North Aegean coastline of Çanakkale, Turkey. *Antiquity*, 96(388), 981-988. <https://doi.org/10.15184/aqy.2022.59>
- Dinçer, B. (2017). *Marmara çevresinde Alt Paleolitik Çağ: İlk insan hareketleri* [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dogandzic, T., McPherron, S., ve Mihailović, D. (2014). Middle and Upper Paleolithic in the Balkans: Continuities and discontinuities of human occupations. D. Mihailović (Ed.) içinde, *Paleolithic and Mesolithic research in the Central Balkans* (s. 83-96). Serbian Archaeological Society.

- Debénath, A., ve Dibble, H. L. (1993). *Handbook of Paleolithic typology, Volume 1: Lower and Middle Paleolithic of Europe*. University of Pennsylvania Press. <https://doi.org/10.9783/9781934536803>
- Erdoğu, B., Yücel, N., ve Demir, K. (2021). New evidence for the Palaeolithic on the island of Gökçeada (Imbros), Northeastern Aegean. *Journal of Lithic Studies*, 8(1), 1-11. <https://doi.org/10.2218/jls.5121>
- Genç, Ş. C., Dönmez, M., Akçay, A. E., Altunkaynak, Ş., Eyüpoğlu, M., ve Ilgar, Y. (2012). Biga Yarımadası Tersiyer volkanizmasının stratigrafik, petrografik ve kimyasal özellikleri. E. Yüzer, ve G. Tunay (Ed.) içinde, *Biga Yarımadası'nın genel ve ekonomik jeolojisi* (s. 121-162). MTA Özel Yayın Serisi.
- Inizan, M.-L., Reduron-Ballinger, M., Roche, H. ve Tixier, J. (1999). Technology and terminology of knapped stone (J. Féblot-Augustins, Çev.). CREP. (Özgün eserin basımı 1980)
- Jeotek. (t. y.). Bahadırlı jeotermal (Ruhsat). *Jeotek.net*. <https://www.jeotek.net/jeotek-canakkale-58-Yatirim-Kurdu> adresinden erişilmiştir.
- Karahan, G., ve Arslan, N. (2023). Assos (Behram) Paleolitik Çağ araştırmaları. *Höyük*, (11), 1-15. <https://doi.org/10.37879/hoyuk.2023.1.001>
- Kuhn S. L., Stiner, M. C., Güleç, E., Özer, İ., Yılmaz, H., Baykara, İ., Yıldırım, A. A., Goldberg, P., Martinez, M. K., Ünay, E., ve Suata Alpaslan, F. (2009). The Early Upper Paleolithic occupations at Üçağızlı Cave (Hatay, Turkey). *Journal of Human Evolution*, 87(56), 87-113. <https://doi.org/10.1016/j.jhevol.2008.07.014>
- Özbek, O., ve Erdoğu, B. (2014). Initial occupation of the Gelibolu Peninsula and the Gökçeada (Imbros) Island in the pre-Neolithic and Early Neolithic. *Eurasian Prehistory*, 11(1-2), 97-128.
- Özdoğan, M. (1990). 1988 yılı Trakya ve Marmara Bölgesi araştırmaları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 7, 443-457. <https://dar.vin/aras7>
- Özer, İ. (2023). İnkaya Mağarası. M. Kartal (Ed.) içinde, *Türkiye'de Paleolitik Çağ kazıları* (s. 43-57). Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Özer, İ., Atmaca, A., Sağır, M., Baykara, İ., Dinçer, B., Koca Özer, B., Şahin, S., Tükel, M., Eren, E., Gülhan, Ö., ve Özdemir, A. (2020). 2018 yılı İnkaya kazısı. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 41(2), 603-618. <https://dar.vin/kazi41-2>
- Özer, İ., Gölcük, R., Sağır, M., Baykara, İ., Koca Özer, B., Dinçer, B., Morimoto, N., Morita, W., Şahin, S., Bozkurt, A., Eren Kural, E., Acar, S., Gülhan, Ö., Özdemir, A., Erdem, Ç., ve Önal, S. (2022). 2019 ve 2020 yılları İnkaya kazıları. *2019-2020 Yılı Kazı Çalışmaları*, (2), 499-512. <https://dar.vin/19-20kazi-2>
- Şanlıyüksel Yücel, D. (2013). *Asidik su kaynaklarının karakteristikleri, oluşumunu sağlayan faktörler ve hidrojeokimyasal özellikleri (Çan-Bayramiç; Biga yarımadası örneği)* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale. <https://hdl.handle.net/20.500.12428/1939>
- Şimşek, Ş. (2002). Origin and characteristics of geothermal energy resource of the wider Aegean region. *The International workshop on possibilities of geothermal energy development in the Aegean Islands region, Vol. 1* içinde, (s. 1-8). Milos-Greece.

Van Peer, P. (1992). *The Levallois reduction strategy*. Prehistory Press.

Yalçıklı, D. (2013). Çanakkale İli, Yenice İlçesi ve Balıkesir İli, Gönen İlçesi yüzey araştırması (2011). *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 30(1), 19-30. <https://dar.vin/aras30-1>

2023. Telif hakları yazar(lar)a aittir.

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası ([CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)) lisansının hüküm ve şartları altında yayımlanan açık erişimli bir makaledir.